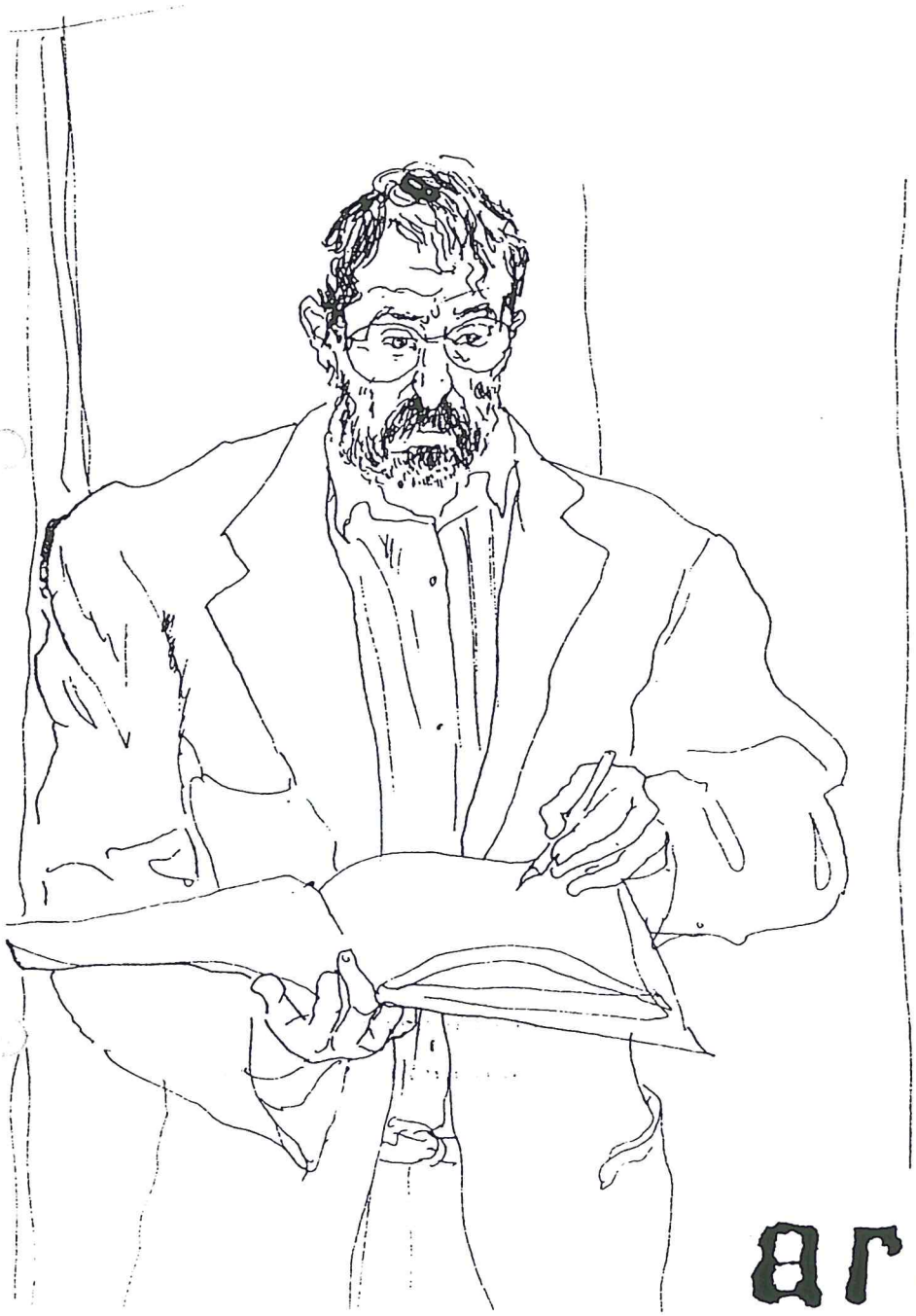
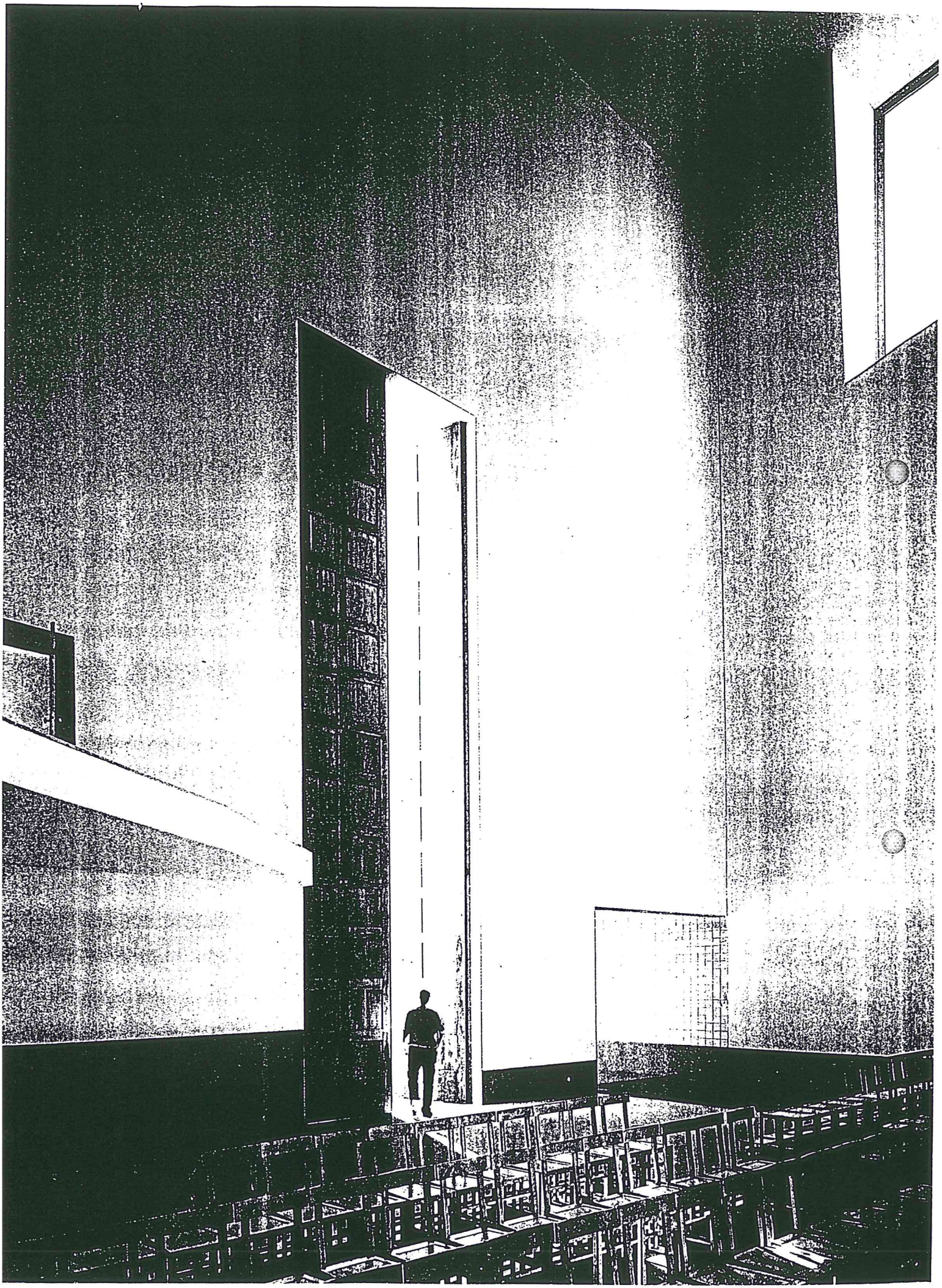
België-Belgique
P.B.
8000 BRUGGE 1-2
3/4674

archipel

Zelfportret van Siza met schetsboek:

afgiftekantoor BRUGGE 1, 2e afd. maandblad NOV.98 ver.uitgev. M. Felix . Koningstraat 43A, 8400-Oostende

Santa Maria de Canaveres A. Siza

ARCHIPEL BULLETIN NOVEMBER 1998

VRIJDAG 13 NOVEMBER 1998 OM 20u.30
INLEIDING TOT DE ACTUELE ARCHITECTUUREVOLUTIE IN PORTUGAL
voordracht door Marc Dubois
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

Voor een inleiding tot de Portugese architectuur (waarin, naast het werk van **Tavora, Sauto do Maura**, vooral het werk van **Alvaro Siza Vieira** centraal staat), nodigde ARCHIPEL **Marc Dubois** uit.

Marc Dubois was in 1991 mede-commissaris van Europalia Portugal voor de expositie "Referentiepunten : bouwen in Portugal" (Fondation pour l'Architecture te Brussel).
Naast een bijdrage in de tentoonstellingscataloog, publiceerde hij regelmatig over Portugal in ARCHIS.

- Architecten kunnen over alles meepraten. Een vraaggesprek met Alexandre Alves Costa. ARCHIS 9-1991.
- De bevrijding van de hand. De schetsen van Alvaro Siza. ARCHIS 1-1995.
- In de naam van de schelp : Siza's museum in Santiago. ARCHIS 1-1995.
- De sacrale dimensie van het licht. Kerkgebouw van Alvaro Siza. ARCHIS 8-1997.

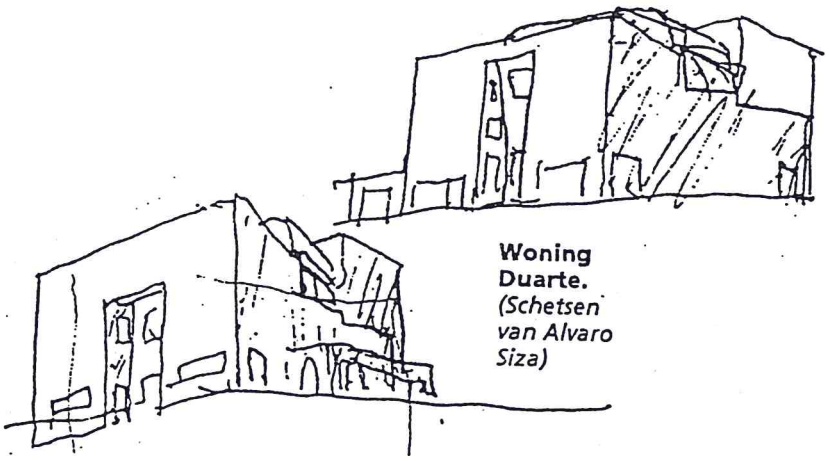
Hij is tevens de auteur van :

- Alvaro Siza, Dentro la città. (uitgeverij Federico Motta, Milano 1996).
- Alvaro Siza. Inside the city. (uitgeverij Whitney Library of Design, New York '98).

Marc Dubois schreef, naar aanleiding van de tentoonstelling verleden jaar in de Fondation pour l'Architecture, over het werk van Siza het artikel 'Respectvol omgaan met de omgeving', die we in dit bulletin als inleiding op de voordracht opnemen.

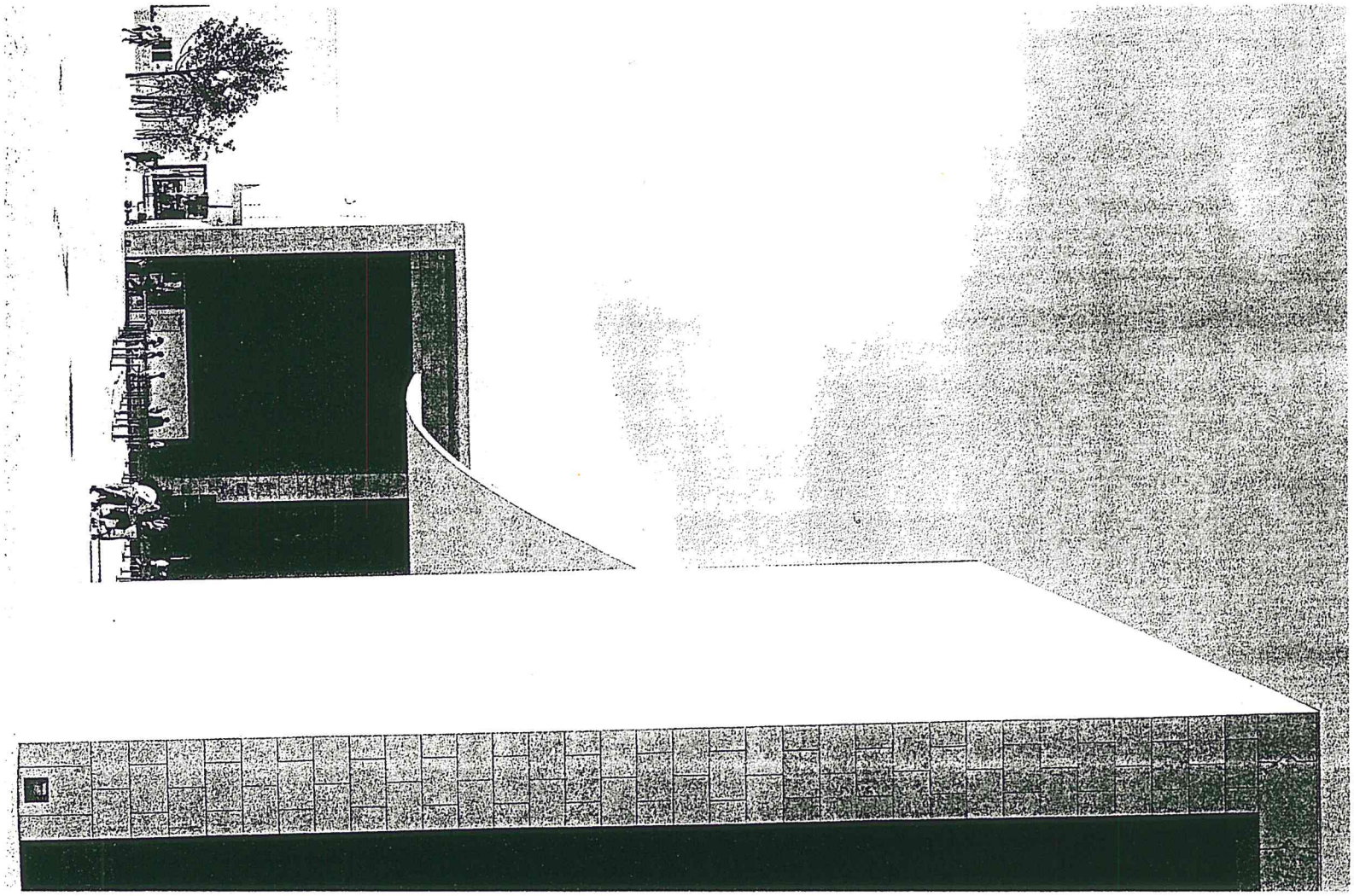
ARCHIPEL-reis naar Portugal 12-16-17 mei 1999

"Redécouvrir l'étrange magie des évidences" ...
Deze rake typering van Alvaro Siza over zijn eigen werk (Architecture et Techniques. September 1998), wordt wellicht een typering van de volgende ARCHIPEL-reis die vijf (zes) dagen van Lissabon naar Porto trekt.
Twee weken geleden werden door reisleiders Gery Vandenabeele en Wim Supply ter plaatse de nodige trajecten verkend en afspraken gemaakt (waarbij ze zelf de president van Portugal onverwacht tegen het lijf liepen).
De reis wordt dus, naar goede traditie, op hoog niveau voorbereid en wordt in volgend ARCHIPEL-bulletin aan de leden aangeboden.
Laatste ARCHIPEL-reis deze eeuw ... Niet te missen !

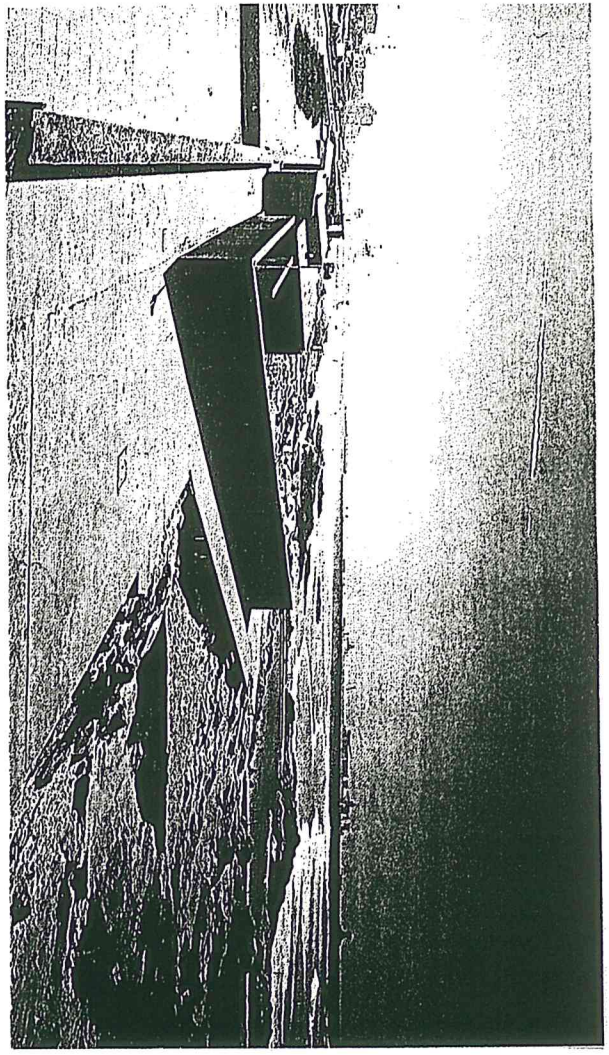

Woning Duarte. *(Schetsen van Alvaro Siza)*

Portugees paviljoen . Lissabon A. Siza

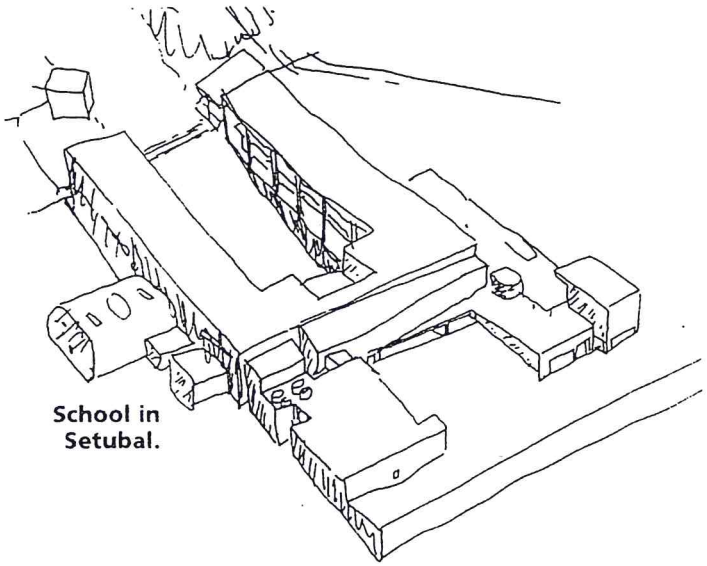
Zwembad op het strand . Matosinkos A. Siza

Respectvol omgaan met de omgeving

Zijn werk blijft onvoorspelbaar, hij hanteert geen herhaalbare modellen en interesseert zich niet voor typologische zuiverheid. Voor de Portugese architect Álvaro Siza begint een project met het intens observeren van de bouwplaats. Een architect moet immers niet enkel een antwoord geven op een aantal eisen, hij moet in zijn ontwerp ook de verborgen krachtlijnen van de plek waar hij bouwt openbaren en versterken. Siza vertrekt nooit vanuit een vooropgesteld beeld,wat niet wil zeggen dat hij werkt als een kameleon. Steeds blijft de hand van Siza herkenbaar. Een portret.

Marc Dubois

School in Setubal.

Op 25 april 1974 stond Portugal vooraan in het wereldnieuws. Met de Anjerrevolutie kwam een einde aan de dictatuur en de jarenlange geïsoleerde positie van dit periferisch gelegen stuk van Europa. Na de revolutie ontstaat een ambitieus programma van stadsvernieuwing en huisvesting, maar dit zogeheten SAAL-project is van korte duur door een gebrek aan financiële middelen. Vooral in de stad Porto ontstaat een intense samenwerking tussen architecten en bewoners: via participatie tracht men de verstarde bouwsituatie te doorbreken. Vrij vlug ontdekken Franse en Italiaanse vaktijdschriften niet enkel de SAAL-projecten maar ook het boeiend werk uit de jaren vijftig en zestig in Portugal. Wat eens een witte vlek was op de 20ste-eeuwse architectuurkaart van Europa krijgt plotseling een internationale positie binnen de actuele architectuurdiscussie.

Begin de jaren tachtig plaatst Kenneth Frampton het werk in en rond Porto onder de gemeenschappelijke noemer van het "kritisch regionalisme". Dit is allesbehalve een nostalgische terugkeer naar een streekeigen architectuur. Het begrip slaat op het assimileren van uitheemse invloeden binnen een hedendaagse regionale cultuur, het samengaan van plaatselijke tradities met mondiale invloeden. De architectuur van het kritisch regionalisme is per definitie niet cerebraal en bezit een hybridisch karakter. Vooral de geïsoleerde positie van deze regio en de intense onderlinge contacten binnen de architectuurschool van Porto, een instituut waaraan de belangrijkste architecten zijn verbonden, hebben de voedingsbodem gelegd voor deze boeiende ontwikkeling. Vrij vlug spreekt men van "de School van Porto" met als centrale figuren Fernando Távora, Eduardo Souto do Moura en vooral Álvaro Siza Vieira.

De 64-jarige Siza is geboren in Matosinhos, nabij Porto. In dit dorp krijgt hij ook zijn eerste opdrachten. Reeds met het Boa Nova restaurant (1958-1963), perfect ingeplant tussen de kustrotsen, toont hij zijn gevoeligheid om vanuit de bouwplek te ontwerpen. Alhoewel de invloed van de Finse bouwmeester Alvar Aalto duidelijk aanwezig is, sluit het nieuwe naadloos aan bij de traditionele bouwstijl van het nabijgelegen kerkje. Voor Siza begint een project met het intens observeren van de bouwplaats, het zoeken naar de potentie van de plek. Een architect moet niet enkel een antwoord gegeven op een programma van eisen, hij moet via het ontwerp de verborgen krachtlijnen van de plaats openbaren en versterken.

Dit komt op een overtuigende wijze tot uiting in het openluchtzwembad in Leça da Palmeira (1958-1965), waar hij met het introduceren van eenvoudige betonnen muren tussen de kustrotsen toont wat de werkelijke kracht van integratie kan zijn. Het is geen camoufleren of zich aanpassen aan zichtbare vormelijke referenties. Integratie is het zoeken om met een grote subtiliteit de continuïteit te bewerkstelligen. Siza gaat hier te werk als een topograaf, de configuratie van het terrein zegt hoe men moet handelen. Dit respectvol omgaan met de randvoorwaarden van een omgeving blijft een constante in zijn gehele oeuvre, zowel bij stedelijke als landschappelijke invullingen.

Gezien de zwakke economische toestand van het land zijn de opdrachten voor Siza schaars in de jaren zestig en zeventig. Hij bouwt een aantal schitterende privé-woningen waarin zijn grote gevoeligheid voor ruimte en materiaalgebruik tot uiting komt. Na de revolutie van 1974 ontstaat een grote emigratie van Portugesen naar onder andere Frankrijk en Duitsland. Ook voor Siza begint een buitenlands verhaal dat zal leiden naar internationale waardering. Zijn betrokkenheid bij het SAAL-programma leidt in 1976 tot een opdracht in Berlijn. In het kader van het groots opgezette IBA bouwprogramma wordt hij ingeschakeld om sociale huisvesting te ontwerpen in de probleemwijk Kreutzberg. Participatie is voor Siza het geduldig proces van de dialoog tussen de bewoners en andere actoren in het bouwproces zonder te vergeten dat de specificiteit van de locale factoren ook tot uiting moet komen in het gebouwde. Siza weet inspraak te verruimen tot een complex antwoord, zijn gebouw in Kreutzberg sluit direct aan bij de traditie van het Berlijnse bouwblok.

Na Berlijn inviteert Den Haag hem om in de erg problematische Schilderswijk twee sociale wooncomplexen te realiseren. Na intense gesprekken met de toekomstige, islamitische bewoners ontstaan woningtypes die aan hun specifieke wensen beantwoorden. Voor de gevels kiest hij resoluut voor baksteen en introduceert opnieuw, tot verbazing van vele Nederlandse architecten, de "Haagse portiek". Deze oplossing om de bovenwoningen bereikbaar te maken met een buitentrap die dwars op de voorgevel wordt geplaatst, was courant in de Nederlandse volkhuisvesting maar werd echter door de modernisten afgewezen. Hij herinterpreteert dit portiekconcept en toont hiermee nogmaals aan dat hij steeds op zoek is naar de specifieke kenmerken van de architectuur ter plaatse. Een vergelijking tussen Berlijn en Den Haag maakt duidelijk dat Siza niet op reis gaat men een vooropgesteld beeld, in Nederland is hij een Nederlandse bouwmeester.

Zijn grootste huisvestingsproject is de wijk Quinta da Malagueira te Evora. Vanaf 1977 tot heden werkt hij aan de

stapsgewijze realisatie van 1200 woningen met bijbehorende infrastructuur. De witte architectuur sluit perfect aan bij de traditie van de streek. De traagheid ziet hij niet als een negatieve factor, ze laat hem toe op een kwalitatieve manier projecten te realiseren. Architectuur is voor Siza te belangrijk om overhaast te werk te gaan.

Voor Siza begint een project met het intens observeren van de bouwplaats

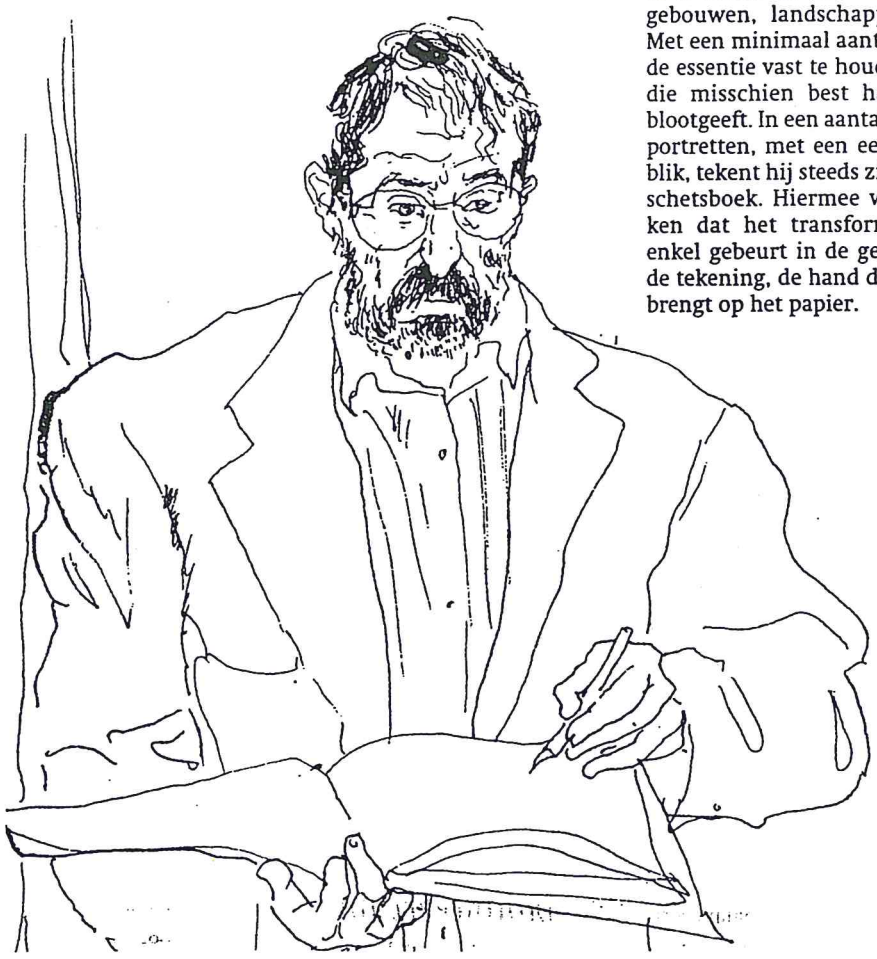
Waarin ligt nu juist de betekenis van Siza's oeuvre? Steeds weer benadrukt hij dat ontwerpen het transformeren is van het al bestaande, het nieuwe als een vermenging van diverse invloeden die uit uiteenlopende invloedssferen bij elkaar komen. Wie zijn werk analyseert, vindt referenties uit het werk van de grootmeesters van de moderne architectuur als Loos, Le Corbusier, Oud en Barragan of uit het oeuvre van klassieke bouwmeesters als Schinkel. Maar ook elementen uit de landelijke anonieme architectuur weet hij in te brengen in zijn ontwerpen. Het resultaat is geen collage met direct herkenbare fragmenten, het hergebruiken gebeurt pas na een intens transformatieproces.

Siza is niet geïnteresseerd in een eigen *schrijftuur* zoals dit het geval is bij de befaamde architecten Mario Botta of Richard Meier. Waar Meier ook neerstrijkt in de wereld, is het nu Den Haag of Barcelona, er komen kraakwitte gebouwen te voorschijn. Siza gaat totaal verschillend te werk, zijn antwoorden worden in hoge mate bepaald door een respect voor de specifieke context wat niet wil zeggen dat hij opereert als een kameleon. Steeds blijft de hand van Siza herkenbaar zonder dat hij vervalt in voorspelbare vormelijke ingrepen. Zijn architectuur drukt ook de noodzaak uit om fragiliteit een plaats te geven, het verlangen om zijn onzekerheden en intense zoektocht te visualiseren. Zijn werk blijft onvoorspelbaar, hij hanteert geen herhaalbare modellen en interesseert zich niet voor typologische zuiverheid.

De internationale erkenning is groot: van zijn werk verschenen tientallen boeken en een indrukwekkend aantal artikelen in tijdschriften. Hij wordt vaak gevraagd voor projecten en lezingen in Europa en Amerika en reist bijgevolg veel. Hij is geen *jet-set* architect die ergens neerstrijkt met zijn architectuurlabel om projecten binnen te rijven. Reizen is voor hem intense ervaring opdoen, zich blijven verbazen om zo zijn referentiekader permanent te vergroten.

Siza is een uiterst zachtaardige en gevoelige man, een integere persoonlijkheid die gedreven is door het permanent zoeken naar de authenticiteit van de architectuur. Zoals bij de grote architecten wordt zijn werk met de jaren interessanter, krijgt het meer diepgang en gelaagdheid.

In 1988 vernielt een grote brand een deel van de Chiado-wijk in het historische hart van Lissabon. Bij de heropbouw kiest Siza ervoor om de gevels te behouden, gecombineerd met een nieuw, complex programma. Het resultaat is geen *façadisme* zoals wij dit vaak in Brussel aantreffen, het is herstel van de diversiteit zonder de historische dimensie van de wijk te bruuskeren. In deze stad bouwt hij nu ook het Portugees paviljoen voor de Wereldtentoonstelling die er volgend jaar zal plaatsvinden.

Ongetwijfeld zijn gaafste creatie is de nieuwe architectuurfaculteit in Porto. Ingeplant op de helling van de Dourorivier vormen de afzonderlijke bouwvolumes een soort moderne acropolis. Andere krachtige publieke bouwwerken zijn: een school in Setubal en een kindertuin in Penafiel. Recent werd zijn eerste kerkgebouw ingewijd, een meesterlijke ruimte waar hij aan het licht als het ware een sacrale dimensie geeft. Zoals architect Louis Kahn het ooit formuleerde: de essentie van de architectuur is het zichtbaar maken van het licht. Een gebouw kan van functie veranderen, het licht is en blijft de essentie van het leven en de architectuur.

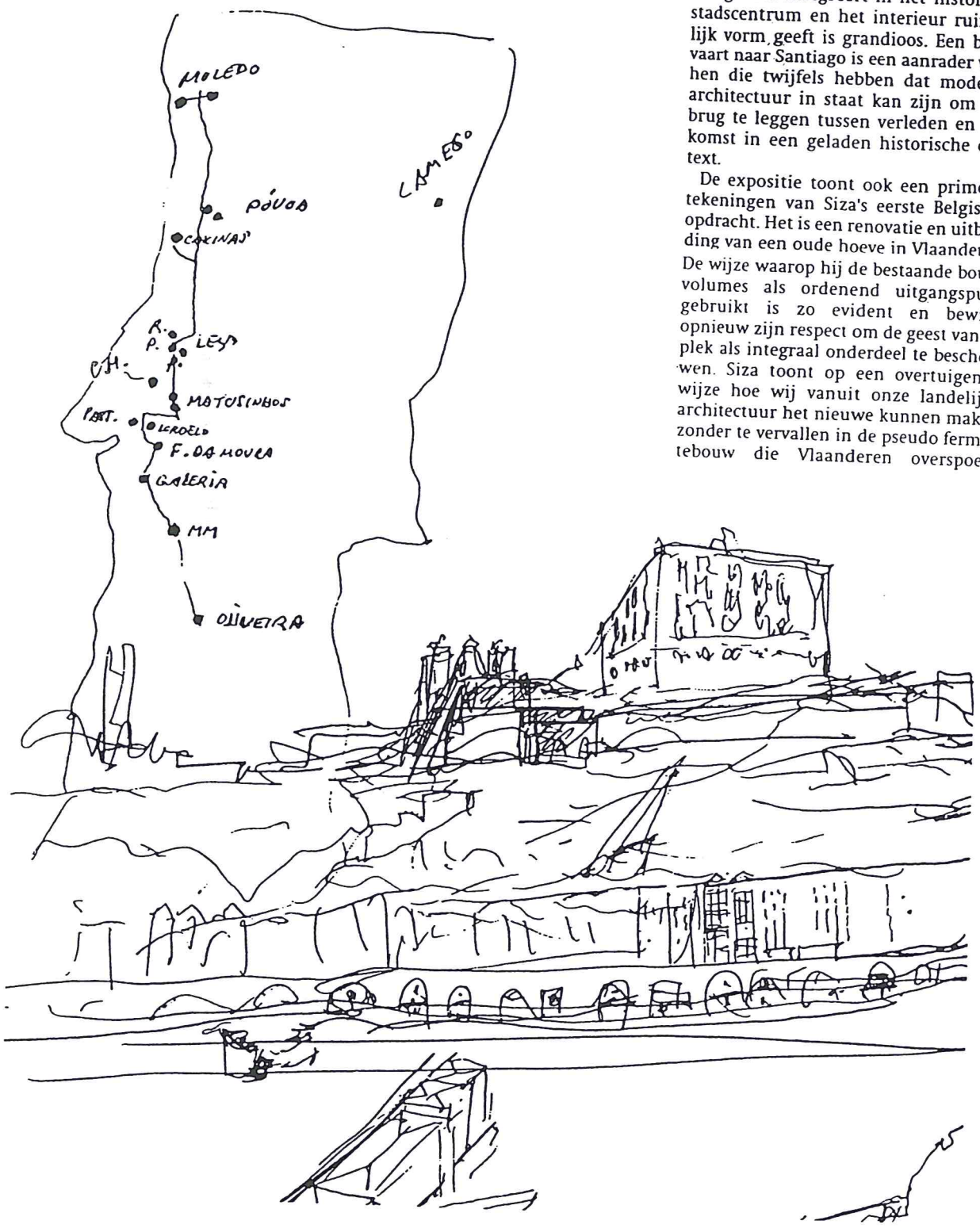
De lijst van zijn buitenlandse ontwerpen en realisaties is indrukwekkend. In Barcelona realiseerde hij het metereologisch centrum voor de Olympische Spelen, voor Vitra in Duitsland een fabrieksgebouw. Hij heeft opdrachten in Italië (Venetië), Spanje, Frankrijk en Duitsland. Momenteel werkt hij aan voorstellen voor de renovatie en uitbreiding van het Stedelijk Museum te Amsterdam. Daarnaast is Siza ook actief als ontwerper van meubilair, lampen en objecten. Ook op deze kleine schaal weet hij de fragiliteit te introduceren.

Van geen enkele internationaal vermaarde architect zijn er zoveel schetsen gepubliceerd. Zijn schetsen openbaren geen ideale toestand maar zijn een neerslag van onopgeloste conflicten. Zijn ontwerpschetsen visualiseren zijn intens zoeken, maar belichamen ook zijn twijfels en het vasthouden van de fragiliteit. Tijdens zijn reizen maakt hij vaak schetsen, intieme impressies van gebouwen, landschappen en mensen. Met een minimaal aantal lijnen weet hij de essentie vast te houden, het is poëzie die misschien best haar gevoeligheid blootgeeft. In een aantal innemende zelfportretten, met een eerder fado-achtige blik, tekent hij steeds zijn handen en het schetsboek. Hiermee wil hij benadrukken dat het transformatieproces niet enkel gebeurt in de geest maar ook via de tekening, de hand die de twijfel overbrengt op het papier.

In 1992 kreeg hij de Pritsker-prijs, zowat het equivalent van de Nobelprijs voor de architectuur. Voor een uiterst klein bankfiliaal kreeg hij de Mies van der Rohe Award, de officiële architectuuronderscheiding van de Europese Gemeenschap. Met de jaren groeit de internationale belangstelling. Toen zijn werk in 1983 voor de eerste maal te zien was in het Gentse Museum voor Sierkunst, een initiatief van de Stichting Architectuurmuseum, had hij net het Berlijnse project gerealiseerd.

Sindsdien is zijn oeuvre rijper geworden en heeft het aan intensiteit gewonnen. De expositie die nu in de Fondation pour l'Architecture in Brussel te zien is bevat 28 projecten en realisaties en werd samengesteld door het museum van Santiago de Compostella. In deze eeuwenoude bedevaardplaats staat een nieuw museum voor hedendaagse kunst ontworpen door Siza. Als jongen trok hij met zijn ouders naar Santiago. Het stond misschien geschreven in de sterren dat hij, met de naam Vieira, wat in het Spaans *Sint Jacobsschelp* betekent, in deze magistrale stad zijn eerste museumcomplex zou bouwen. De manier waarop hij op een overtuigende wijze het geheel integreert in het historisch stadscentrum en het interieur ruimtelijk vorm geeft is grandioos. Een bedevaart naar Santiago is een aanrader voor hen die twijfels hebben dat moderne architectuur in staat kan zijn om een brug te leggen tussen verleden en toekomst in een geladen historische context.

De expositie toont ook een primeur, tekeningen van Siza's eerste Belgische opdracht. Het is een renovatie en uitbreiding van een oude hoeve in Vlaanderen. De wijze waarop hij de bestaande bouwvolumes als ordenend uitgangspunt gebruikt is zo evident en bewijst opnieuw zijn respect om de geest van de plek als integraal onderdeel te beschouwen. Siza toont op een overtuigende wijze hoe wij vanuit onze landelijke architectuur het nieuwe kunnen maken zonder te vervallen in de pseudo fermettebouw die Vlaanderen overspoelt.

ARCHIPEL KALENDER WERKJAAR 98-99

ZO. 4 OKTOBER 98

ARCHITECTUURTRIP . 'NIEUW NEDERLAND'
deel 1 : TILBURG EN BREDA
werk van o.a. Bentem,Crauwel, Uytenhaak, Neutelings, Arets, Geuze, Coenen en Hertzberger.

INTERIEUR KORTRIJK

VR. 16 OKTOBER 98

ROLF FEHLBAUM, directeur VITRA

ZA. 17 OKTOBER 98

INGO MAUER

DO. 22 OKTOBER 98

DOMINIQUE PERRAULT

ZA. 24 OKTOBER 98

ALBERTO ALESSI

VR. 13 NOVEMBER 98 om 20u.30
INLEIDING TOT DE ACTUELE ARCHITECTUUR-EVOLUTIE IN PORTUGAL
voordracht door MARC DUBOIS
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge, om 20u.30

VR. 11 DECEMBER 98 om 20u.30
LOUIS KAHN
voordracht door WILLY SERNEELS
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

ZA. 30 JANUARI 99 om 20u.30
TUSSEN ZEN EN CHAOS
17u. videofilm 'ARCHIPEL IN JAPAN'
19u. Japans buffet
20u. causerie van Japanreizigers
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

VR. 26 FEBRUARI 99 om 20u.30
EUGENE LIBAUT
voordracht over eigen werk
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

VR. 19 MAART 99 om 20u.30
MARIE-JOSÉ VAN HEE
voordracht over eigen werk
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

VR. 23 APRIL 99 om 20u.30
nog in te vullen
't Leerhuys . Groeninge 35 te Brugge

WO. 12 tot ZO. 16 (MA.17) MEI 99
ARCHIPEL IN PORTUGAL . architectuurreis
(De reis wordt in het december-bulletin aangeboden)
vertrek naar keuze : woensdagmorgen of woensdagnamiddag
terugkeer naar keuze : zondagnamiddag of maandagnamiddag

ZA. 19 JUNI 99
TUINENTRIP

Trips en reis : voorbehouden voor ARCHIPEL-leden 1998-99 en hun partner – lidmaatschap 2.200 F (1.100 F stagiairs).
Voordrachten in Brugge : ARCHIPEL-leden gratis, niet-leden 220 F (110 F studenten)
Storten op rekeningnr. 750-9072064-06 van vzw ARCHIPEL, p.a. Doornstraat 330, 8200-Sint-Andries.
Info bij Marc Felix . tel. 059/70.21.80 – privé 059/70.01.58